

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

53

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • פרשת בחוקותי תשע"ב

לקבל פרס, באופן שאם לא יקבלו את הפרס יהיו תוהים ומתחרטים על קיום המצוה, כי זהו שלא לשמה, אבל האומר סלע זו לצדקה 'בשבילי' שיחיה בני, אינו עושה זאת רק 'על מנת' שיקבל את השכר, אלא עיקר מחשבתו היא לקיים מצות בוראו, ויחד עם זה כוונתו גם להנאת עצמו.

והתנא דייק בדבריו ואמר אל תהיו 'כעבדים' המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, והיינו מפני שזהו טבעו של עבד ולא של בן, כי הבן אוהב את אביו, וגם אם לא יקבל פרס, הרי הוא עושה את רצונו מאהבה שלא על מנת לקבל פרס, אבל עבד עובד את האדון בעל כורחו ולא מאהבה, ואם האדון יבטיח לו פרס הרי הוא עושה זאת רק בשביל הפרס ולא מאהבת האדון, ואם לא יקבל את הפרס יתחרט על מה שעשה, וזהו שלא לשמה.

ומעשה שהיה לאחר המלחמה, כידוע שהיו ילדים יהודים שהוריהם הלכו למחנות, והחביאו אותם אצל השכנים הגויים, וקיבלו חינוך של גויים במשך שנות המלחמה, ולאחר המלחמה הייתה פעילות גדולה להציל את הילדים, והיו כמה רבנים חשובים שנסעו לחוץ לארץ לפעול בזה, והיה קשה מאד למצוא מי הם הילדים היהודים.

והיה יהודי אחד שהיה מוכשר לזה, שהיו לו הרבה קשרים וגם ידע את השפות, וביקשו ממנו שיעזור בפעילות למצוא את הילדים, כי זוהי מצוה גדולה מאד, והיהודי הוא לא היו לו ילדים, והסכים לזה בתנאי שהרבנים יבטיחו שיהיו לו ילדים, וניסו להפציר בו שהרי זוהי מצוה חשובה, וכדאי שיעשה את המצוה לשם שמים, אבל הוא סירב, ורק לאחר שהבטיחו הרבנים שיהיו לו ילדים הסכים לסייע להם.

ומה היה הסוף? באמת נולדו לו ילדים כהבטחת הרבנים, אבל היו אלו ילדים עם צער גידול בניס קשה שאין לשער, וסופם היה שנהרגו בתאונת דרכים, אם כן מה הרוויח? הילדים שהיו לו נהרגו כשהיו בחורים צעירים ושוב אין לו ילדים, וגם את המצוה קיים שלא לשמה, כי אמנם מי שמקיים את המצוה לשם שמים ומכוון גם להנאת עצמו הרי הוא צדיק גמור, אבל אם הוא עושה את המצוה רק בתנאי שיקבל את השכר - זהו שלא לשמה.

ומצד שני מעשה שהיה בשני אנשים שהיו עושים מעשים טובים, ועסקו בזיכוי הרבים באותו המקום, וניגש אלי אחד מהם ואמר כי הוא רואה שמכבדים אותו יותר מחברו, והלה מצטער ואיכפת לו על מה שמעריכים ומחשיבים אותי יותר ממנו, ושאל מה יוכל לעשות כדי שלא לגרום צער לחברו.

ויעצתי לו שיעשה את אותה הפעילות באופן שחברו לא יראה שמכבדים ומחשיבים אותו, מפני שאם השני הוא בעל מידות טובות, הרי הוא שמח במה שחברו מצליח, אלא שיש לו חלישות הדעת וצער ממה שהוא אינו מצליח כמוהו, ואסור לגרום צער לאדם אחר, וצריך למנוע את הצער הזה.

ואם השני הוא בעל מידות רעות, זוהי מידה רעה של קנאה, שעינו רעה בשל אחרים, וקשה לו לראות בהצלחת חברו, וכבר אמרו (אבות ד, כא) הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם, לכן צריך להיזהר שלא להכשיל אותו בחטא, ואם מכשילו הרי הוא עובר בלפני עיוור לא תיתן מכשול.

יש גמרא בפסחים (ח, ב) "האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאהיה בן העולם הבא הרי זה צדיק גמור", ופירש"י: "הרי זה צדיק גמור - בדבר זה, ולא אמרינן שלא לשמה עושה, אלא קיים מצות בוראו שציווהו לעשות צדקה, ומתכוון אף להנאת עצמו שיזכה בה לעולם הבא או שיחיו בניו", עכ"ל.

והתוספות הקשו שהרי שנינו באבות (א, ג) אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, ותירצו ששם מדובר באופן "שאם לא תבוא לו אותה הטובה שהוא מצפה תוהא ומתחרט על הצדקה שעשה", והיינו מפני שאינו מחשיב את המצוה, וכל מה שהוא מקיים את המצוה זה רק בשביל הפרס, ואם לא יקבל את הפרס יתחרט על קיום המצוה, ועל זה אמרו אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס.

אבל האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאהיה בן העולם הבא, עיקר כוונתו היא לשם קיום המצוה ולא בשביל הפרס, וכמו שפירש"י "ולא אמרינן שלא לשמה עושה, אלא קיים מצות בוראו שציווהו לעשות צדקה, ומתכוון אף להנאת עצמו שיזכה בה לעולם הבא או שיחיו בניו", וגם אם לא יקבל את הפרס שהוא רוצה, ישמח במה שקיים את המצוה ולא יתחרט על זה, מפני שעיקר רצונו הוא לקיים מצות בוראו.

ובאמת מצינו כי מחשבת 'לשמה ושלא לשמה' פוסלת בקרבנות, ואם הקריב את הפסח לשם פסח ולשם שלמים פסול, אך יש לחלק כי בקרבנות מחשבת שלא לשמה היא מחשבה אסורה, וכיון שנצטרפה מחשבה אסורה הרי זה פוסל את הקרבן, אבל הנותן סלע לצדקה בשביל שיחיה בני או שאהיה בן העולם הבא, זוהי כוונה כשרה ולא מחשבה אסורה, לכן הוא נחשב צדיק גמור.

ואמנם זהו בתנאי שהוא עושה את המצוה מתוך כוונה לקיים מצות בוראו, ורק שמצד זה עוד מחשבות כשרות, בשביל שיחיה בנו או שיהיה בן העולם הבא, אבל אם הוא עושה רק להנאת עצמו, וכוונתו רק בשביל שיחיה בנו או בשביל שיהיה בן העולם הבא, הרי הוא מזלזל במצוה ואינו מחשיב את המצוה, וזה נקרא שלא לשמה.

ומטעם זה מצינו בגמרא (ר"ה ד, א) על כורש ששלח הרבה דברים לבית המקדש בשביל שיתפללו על המלך ובניו, ונחשב שלא לשמה, ואמרו שאין זה שייך לדין הנותן סלע לצדקה בשביל שיחיה בנו שהוא צדיק גמור, כי זהו רק בישראל שעיקר כוונתו לקיים מצות בוראו, אבל כורש שהיה גוי, כל כוונתו הייתה רק להנאת עצמו, ואם לא יקבל מה שהוא רוצה יתחרט על קיום המצוה, לכן זה נקרא שלא לשמה.

אבל אדם מישראל שנותן צדקה ומקיים מצוות, עיקר כוונתו היא לקיים מצות בוראו, מפני שטבעו האמיתי נמשך לקיום המצוות, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות גירושין (ב, כ) כי מי שבית דין כופים אותו לגרש את אשתו, אין זה נקרא גט מעושה בכפייה, מפני שרצונו הטבעי הוא לקיים מצות בוראו ולשמוע דברי חכמים, אלא שיש רצון אחר של יצר הרע שדוחה את אהבת המצוה, אבל אחרי שכפו אותו לגרש, חוזר לעשות כפי רצונו הטבעי לשמוע דברי חכמים.

ועל זה אמרו בפרקי אבות "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב 'על מנת' לקבל פרס", והיינו שלא יעשו את המצוה על מנת ובתנאי

ומעשה שהיה עם מרן המשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לוונישטיין זצ"ל, שהתאשפו פעם בבית החולים 'תל השומר' לאחר שקיבל מכה ונחבל, וכשעמד האח לטפל בו ולחבוש אותו אחז המשגיח בידו ואמר לו: 'תזכור כי אתה כל היום עוסק בחסד, נכון שעבודתך היא לצורך פרנסתך, אבל אם תזכור שאתה גם עושה חסד תזכה בזה מאד'. ופעם נסעתי עם נהג מונית וסיפרתי לו את הדברים האלה, ואמרתי לו: 'גם אתה משרת את הציבור, ועושה טובות כל היום', ואמר כי מעולם לא חשב על זה, אבל הוא מבין את זה.

ויש עוד עניין, שצריכים לדעת ולזכור שהכל בהשגחה, וכיון שהכל בהשגחה כל קושי שיש לאדם הוא לטובתו, כי עונשי שמים אינם נקמה, וכל קושי הוא חינוך ולימוד לאדם, וכן כל המאורעות שיש בעולם הם חינוך עבורנו, וכמו שאמרו (יבמות סג, א) "אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל שנאמר הכרתי גויים שמו פינותם החרבתי חוצותם וכתיב אמרתי אך תיראי אותי תיקחי מוסר", אם שומעים שיש רעידת אדמה והרי געש במרחק של אלפי קילומטרים, זהו בשביל ישראל, לעורר אותנו להתחזק באמונה.

אנחנו נמצאים בארץ הקודש ולא מרגישים את הסכנה, ומוקפים במיליוני אויבים ושונאים העומדים עלינו לכלותנו, מצבנו הוא ממש כמאמרם ז"ל (אסתר רבה י, יא) "כבשה אחת בין שבעים זאבים", ומה שאנו קיימים זהו נס וחסד מן השמים, אבל אנחנו לא מרגישים את הנס. ולא רק מבחינה זו, אלא בכל רגע ורגע שהאדם חי, הרי הוא כמחובר למכונת הנשמה ומונשם על ידי הבורא ית', ועלינו להתבונן בזה ולהרגיש את השגחת השי"ת.

זוהי הדרך לחיות חיים מאושרים, לזכור שגם בזמן שאדם עוסק בצרכי הגוף הרי הוא עוסק במצוה, וכמו שמובא במדרש (ויקרא רבה לד, ג) על הלל הזקן "גומל נפשו איש חסד זה הלל הזקן שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו היה מהלך והולך עימם, אמרו לו תלמידיו רבי להיכן אתה הולך, אמר להם לעשות מצוה, אמרו לו וכי מה מצוה זו, אמר להן לרחוץ בבית המרחץ". החיים לפי האמונה הם חיים נעימים ומאושרים, ויהי רצון שנוכח לזה בסיעתא דשמיא!

נתנם לרפואתו השלמה של האברך החשוב
הרב חיים בן פרה לרפוי"ש
נא העתירו בתפילה והרבו בלימוד לרפואתו!

יש חינוך שאדם מקבל מבחוץ, אבל העיקר הוא חינוך עצמי שהאדם צריך לחנך את עצמו, ויש לדעת שכל אחד ואחד יכול להתעלות, וצריך להיות תמיד במצב של עלייה, ורק המלאכים נקראו עומדים כמו שכתוב (זכריה ג, ז) "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה", אבל האדם הוא תמיד במצב של הולך ואינו עומד, ומי שאינו במצב של עלייה ממילא הוא יורד, כמו שכתוב (משלי טו, כד) "אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה".

וכבר הזכרתי מה שראיתי לאחד שכתב דבר נפלא, כי בימינו יש רבים שהם 'מיואשים' מעצמם, והיינו מפני שכל אחד חושב כי הדרגה שלו זה מה שהוא יכול, ואין באפשרותו להתעלות יותר ממה שהוא, וסבור כי בשמים לא יבואו אליו בטענות מדוע אינו יותר טוב ממה שהוא עכשיו, אבל באמת אין זה נכון, וכל אחד יש לו אפשרויות להתעלות לפי הטבע שלו ולפי התנאים שלו.

וכמו שכתב המסילת ישירים בסוף הספר "וכבר יכול להיות חסיד גמור, איש אשר לא יפסוק מפיו הלימוד, כמו מי שמפני צורכו הוא בעל מלאכה פחותה", והיינו שכל אדם באיזה מצב שיהיה, אפילו סנדלר או פועל ניקיון, יש בכוחו להיות צדיק יסוד עולם לפי מה שהוא, אם הוא עוסק בעבודת השם בכל כוחו, וידוע כי בתל אביב היה סנדלר שהרבה גדולי תורה היו באים אליו לברכה ולעצה, כל אדם שעוסק בעבודת השם לפי כוחו יכול להגיע לדרגות גבוהות מאד.

וכיצד עושים זאת? יש דבר שנוגע מאד למעשה, וכבר דיברתי על זה בכמה מקומות, וראיתי שהיו אברכים שקיבלו את הדברים. אדם יכול להיות עוסק במצוה במשך כל היום, מפני שגם בשעה שהוא אוכל צריך לחשוב כי הוא עושה זאת כדי שיהיה לו כוח לעבודת השם, ונמצא שגם באכילה הוא מקיים מצוה.

ובאמת אדם נברא עם טבע כזה שאם לא יאכל יהיה רעב, והסיבה לזה היא בחסדי שמים, מפני שאם לא היה מרגיש ברעב, היה עלול לשכב במיטה ולמות מרעב מבלי שירגיש כלל שהוא מת, וחסדי הקב"ה שהאדם מרגיש את רעבונו, בשביל שירגיש שצריך לאכול, ויאכל כדי שיהיה לו כוח לעבודת השם. וכשאדם אוכל עם מחשבה כזאת, שהוא אוכל מפני שהוא חייב לאכול, גם האכילה היא מצוה.

וכבר כתב הרמב"ם (הלכות דעות ג, ג) "נמצא המהלך בדרך זו כל ימיו עובד את השם תמיד, מפני שמחשבתו בכל כדי שימצא צרכיו עד שיהיה גופו שלם לעבוד את השם, ואפילו בשעה שהוא ישן, אם ישן לדעת כדי שתנוח דעתו עליו וינוח גופו, כדי שלא יחלה ולא יוכל לעבוד את השם והוא חולה, נמצאת שינה שלו עבודה למקום ברוך הוא", אם אדם ישן כדי שיהיה לו כוח לעבודת השם, הרי הוא עובד השם בשנתו, ונקרא עוסק במצוה גם בשעת השינה.

נספר כמה עובדות שיש בהם לימוד. שמעתי מאחד על שני יהודים בחוץ לארץ שקיבלו חינוך טוב בילדותם, וכשהתגורו התקלקלו ויצאו לתרבות רעה, ולאחר שנים רבות כשהגיעו ימי הזקנה התחזק אחד מהם וחזר בתשובה, מפני שימי הזקנה מעוררים את האדם לתשובה וכמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ב, ז) בדרך השנייה, אבל השני למרות שכבר שכב על ערש דווי וידע שלא יבריא ממחלתו לא חזר בתשובה, וניחם את עצמו באומרו 'גם פילוסוף פלוני מת בצורה כזאת', ונשאר באותו המצב ולא חזר בתשובה עד יומו האחרון.

מעשה שהיה עם המשגיח ממיר הגה"צ רבי ירוחם זצ"ל, שהיו בחורים שהגיעו מרחוק ללמוד בישיבתו, ותלמיד אחד הגיע ממקום שלא החשיבו כראוי את התורה, ולאחר תקופה שלמד בישיבה ביקש לחזור לביתו וללכת לאוניברסיטה, ואמר לו המשגיח: 'אם תישאר בישיבה אקבע עימך חברותא', וניאות התלמיד להישאר שנה נוספת בישיבה, אך המשגיח לא קיים את הבטחתו, וכשנשאל לפרש הדבר השיב ואמר: 'אלף שקרים אגיד ובלבד שתישאר בישיבה', ובאמת זכה התלמיד והעמיד משפחה גדולה של בני תורה.

ועוד מעשה שהיה בבחור שלמד בישיבת מיר, ולאחר תקופה ביקש לעזוב את הישיבה ולחזור לארצו ולביתו, ואמר לו המשגיח רבי ירוחם כי כדאי לו שישאר בישיבה, והסביר את הדברים באומרו כי ישנם ילדים שגדלו במקומות תורה, כמו בפולניה או בליטא, ויש להם רגש לדברים שבקדושה, וכגון לאחר קריאת התורה הם אוהבים לגלול את ספר התורה, ויש להם חשק ומשיכה לזה, אלו הם ילדים שיש להם רגש לדברים שבקדושה.

אבל יש מקומות שחסר להם הרגש לדברים שבקדושה, וכפי שמעתי ממרן הרב מפוניבז' זצ"ל שהגיע פעם למקום כזה, ואחד המתפללים ניגש אליו ואמר לו כי מנהג המקום הוא שבשעת התפילה עומדים ישר ולא מתנועעים, ואמנם ייתכן כי מנהג זה בא מתוך כוונות טובות, אבל היה חסר שם הרגש של קדושה. ואמר רבי ירוחם לאותו תלמיד, אתה באת ממקום שלא קיבלת את הרגש הזה, ולכן כדאי שתישאר בישיבה להתרגל ולהתחנך בזה.